

MAP7: boeren en natuur in het nauw door uitgesteld en uitgehold milieubeleid

Het is deze dagen niet echt een pretje om boer te zijn: het stikstofarrest, de crisis in Oekraïne die zorgde voor een prijsstijging van het veevoeder en kunstmest- met prijssnallers in de supermarkt - en nu het Mestactieplan (MAP). Jarenlang hebben landbouwers zich, onder impuls van het Europese beleid, maar ook door de prijsdruk van de supermarkten en de verwerkers, de wereldmarkt en adviseurs in grootschaligheid, geoefend in het produceren van bulkproducten. Steeds minder boeren produceren steeds efficiënter en meer. Met een mild beleid en een grote kost voor milieu en natuur. De rekening voor dit beleid wordt nu aan de boer gepresenteerd.

Eind oktober publiceerde De Tijd het gelekte voorstel voor MAP7 dat de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) een week voordien ter bespreking voorgelegd had aan het middenveld. Op basis van de opmerkingen van Europa, de recente inzichten uit de voorgaande mestactieplannen, wetenschappelijke bronnen én het mestbeleid in de buurlanden, kwam de VLM tot een doortastend voorstel. De milieubeweging was op dat moment aan het werken aan een antwoord op de voorstellen, maar dat werk kon direct in het archief: de voorgestelde 6 meter teeltvrije zone langs alle waterlopen en grachten, een generieke reductie van de bemestingsnormen met 15 procent en – vanaf 2024 – een volledig bemestingsverbod vanaf 1 augustus. Ook een verbod komen op late groenten en aardappelen (vooral voor frieten) werd opgenomen, aangezien het bij deze teelten moeilijk is om via vanggewassen de reststikstof uit de bodem te halen. Planten groeien amper nog na 1 oktober en nemen dus weinig stikstof op.

Het kalf was verdronken en het voorstel werd door de landbouw en verwerkende industrie ten grave gedragen. De nuances die VLM later uitbracht, dat bv. het telen van late groenten best nog wel kon in gebieden met een goede waterkwaliteit en de kans om terug naar vroege aardappelen over te gaan, werden weggehoond. Minister Demir was voor Open VLD en CD&V kop van jut en Vlaams Belang haalde de rode Nederlandse boerenzakdoekjes boven als alternatief voor het mestbeleid. Demir schoof de verantwoordelijkheid voor een alternatief MAP door naar het middenveld en de sectorverenigingen, alwaar we nu mee aan tafel zitten. Onder leiding van Bond Beter Leefmilieu, proberen we met

Natuurpunt tot een nieuw voorstel te komen, binnen de streefdoelen van de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn: met zicht op proper en voldoende water tegen 2027. Stevige kluit dus, maar we gaan er – in vertrouwelijke sfeer – voor.

Pacta sunt servanda: Kaderrichtlijn Water en Nitraatrichtlijn

De tijden zijn veranderd, sinds we in 1991 met Europa vaststelden dat onze waterlopen stilaan dode beerputten waren geworden en we met de Nitraatrichtlijn paal en perk moesten stellen aan de nitraatvervuiling van onze waterlopen. Dat ook het lozen van huishoudelijk afvalwater – net als de lozingen uit bedrijven – dringend moest worden aangepakt en waterlopen terug helemaal in gezonde toestand moesten komen na jaren van verwaarlozen en technische ingrepen, dat tekenden we in 2000. Volgens de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) moest het watersysteem in goede ecologische toestand zijn tegen 2015 en bij gemotiveerde uitzondering tegen 2027. We zijn er niet, dus de einddatum werd 2027. En dan nog: een nieuwe motivatie verlegt het einddoel naar 2033 en later voor de meeste waterlopen in West-Vlaanderen, dat valt te lezen in de Stroomgebiedbeheerplannen, de operationele vertaling van de KRW (Tijdschrift Jan - maart 2021). Onder andere de impact van landbouwactiviteiten, via nitraat- en fosfaatverliezen naar het grond- en oppervlaktewater, is nog steeds te groot en verbetert sinds 2015 niet meer. Integendeel: in 2020 stelde de Vlaamse Milieumaatschappij in een derde van de meetpunten te veel nitraat vast. In 2017 ging het nog om een vijfde. De KRW is dan ook enkel haalbaar met grote inspanningen van de hele sector. De klok tikt. En ze tikt nog

harder, nu Dryade, samen met BBL, Natuurpunt, Greenpeace en WWF de Vlaamse Overheid gedagvaard heeft, na een ingebrekestelling zonder antwoord (april 2022).

Hoe zijn we zover kunnen komen?

Voor het waarom er in West-Vlaanderen zoveel nutriënten in het water zitten, moeten we naar verschillende oorzaken kijken. We focussen op landbouw (MAP) en trachten je even mee te nemen in de basismechanismen:

1. Import van stikstof

Na WOII industrialiseerde de landbouw in sneltempo. Kunstmest – stikstof uit de lucht wordt mest – maakte het onvruchtbare vruchtbaar. Schaalvergroting kwam er in de akkerbouw, maar ook in de veeteelt, waar import van soja en granen zorgde voor enorme productieverhogingen, maar ook voor het doorknippen van de stikstofkringloop. Op vandaag wordt 2/3 van de gebruikte stikstof en fosfaat ingevoerd¹. Of via kunstmest, of via voeders. 1/3 bestaat uit mest van de eigen dieren, of restromen uit de voedingsindustrie (als veevoeder). Dat schept een enorme berg aan stikstof en fosfaten en die zorgen voor de druk op het ecosysteem. Zowel in de lucht (voornamelijk ammoniak voor landbouw) als in bodem en watersysteem.

2. Top in het stapelen van dieren

Vlaanderen staat in de top 3 van de regio's met de meeste dieren. In 2021 telde Vlaanderen 47,4 miljoen dieren, waarvan 40 miljoen stuks pluimvee, 5,86 miljoen varkens, 1,27 miljoen runderen en 0,21 miljoen andere dieren. Dat zijn 3.500 dieren/km². Ardoorie doet het voor West-Vlaanderen het 'beste' en telt 4750 varkens, 8700 kippen en 100 runderen per km². De laatste tien jaar kwamen er in West-Vlaanderen een 4 miljoen stuks pluimvee bij, door de uitbreidingsmogelijkheid mits mestverwerking (die vooral naar de groenten Noord-Frankrijk gaat). Bij het rundvee minder vleesvee, meer melkvee. En dit vooral na het afschaffen van het melkquotum en de toenmalige vraag naar melkpoeder in China. De varkensstapel zien we, onder druk van de prijzen al even stagneren op 3,5 miljoen stuks. De onzekerheid door het stikstofarrest zorgt voor een algemene adempauze.

Uitbreiding mits mestverwerking enkel als waterkwaliteit in orde is... of toch niet?

Het toelaten van uitbreiding mits mestverwerking, in 2007, maakte volledig komaf met de warme sanering van de veestapel die Vera Dua installeerde rond het millennium. Een algemene groei van het aantal stallen en mestverwerkers volgde op het geloof dat met mestverwerking het mestprobleem zou verdwijnen. Hoewel minister

Peeters in 2006 nog bezwoer geen uitbreiding toe te laten, zonder dat de waterkwaliteit in orde was, zwichtte hij nog geen jaar later voor de druk van de lobby. Elk jaar wordt er 4,9 miljoen mest verwerkt. 44% van de verwerkers lag in 2020 in West-Vlaanderen². En dan nog vooral in de varkensregio, met een slechte waterkwaliteit. Daarboven kwam de sector de laatste jaren veel in het nieuws omwille van fraude. En meestal leidde die fraude tot mest in het water. Naast het verwerken, is ook de uitvoer van mest big business. Ons 'bruine goud' steekt vlot de grens over naar Nederland, Frankrijk en verder. Mest is geen grondstof meer, maar afval.

3. De grootste exportregio voor groenten – in Europa

In 2017 kende West-Vlaanderen 49% van het Vlaamse totaalareaal aan bewaaraardappelen en 62% van het totaalareaal groenten in open lucht³. De West-Vlaamse groenteteelt is sterk geconcentreerd in Midden-West-Vlaanderen, het hartland van de groentenindustrie. Aardappelen vind je meer in de 'potato-belt': van Veurne (Pepsico), over Poperinge (Aviko), naar Heuvelland (Clarebout) tot in Doornik (Roger&Roger). Maar ook in Harelbeke (Agristo) en Sint-Eloois-Vijve (Vanelo), zorgen grote bedrijven voor afzet en dus teeltmogelijkheden. Vlaanderen is de grootste uitvoerder van diepvriesgroenten ter wereld, met een exportwaarde van meer dan 1,1 miljard euro en West-Vlaanderen neemt hiervan het merendeel voor zijn rekening.

In tegenstelling tot de berichten over precisielandbouw, was er in 2017 slechts 24% van de landbouwers die een GPS hadden op hun tractor en 40% die aangaven niet in digitalisering te willen investeren. Het zijn ook hele investeringen voor de landbouwers, waarvan een groot deel boven de 55 jaar is. Maar, zelfs mét een vergaande digitalisering, is de kans op overbemesting nog groot: 'veiligheidsbemesting' en bemesten vanuit traditie wordt volgens het Mestrapport 2022 nog steeds veel toegepast, ondanks adviezen. Dat komt ook door de druk die er komt vanuit de contractteelt: de verwerkende sector heeft immers de standaarden voor groenten Europees vastgelegd (blauwe prei, grootte aardappelen, donkerkleurige spinazie,...). Boeren die hier niet aan kunnen voldoen, riskeren hun oogst naar de vergister te zien gaan. Meerdere malen vertelden boeren ons ook over de adviseurs van de verwerkende sector, die na een droogteperiode adviseerden om extra te bemesten: 'Je weet nooit dat verse regen een hernieuwde groei zou geven en wat extra mest zou dan ook extra groei opleveren'.

4. De omgeving in functie van de exportlandbouw

Door de enorme groei van de verwerkende industrie – en het gunstige beleid – groeit het areaal aan groenten en aardappelen, daar waar eerder vooral akkergewassen of graslanden waren. Vanuit het West-Vlaamse hart, strekt de groenteregio zich nu verder uit tot in de polders

en op de heuvels van het zuidwesten van de provincie. Grotere akkers, zwaardere machines en telen op commando van de industrie. Dit is nefast voor de bodem en de kleine landschapselementen, beide cruciaal in de strijd tegen erosie. Want met de bodem, kabbelt het overschot aan nitraten en fosfaten richting waterlopen.

Veel groenten hebben daarenboven ook behoorlijk wat water nodig, dat er door de klimaatverandering niet steeds is. Daarom investeren heel wat landbouwers en de Provincie in waterspaarbekkens. Ook het hergebruik van water uit rioolwaterzuivering en uit de verwerkende industrie, zorgen voor meer zomerse zekerheid. Dit zorgt echter voor een lock-in van de groenteteelt: hoe meer bekkens, hoe groter de druk. En eens een bekken aangelegd, moet het renderen. Afstappen van de groenteteelt loont dan niet. Daarenboven worden waterspaarbekkens wel eens gecombineerd met diepdrainage – grondwater optrekken net onder de zomerstand – of bronbemaling en aantrekken van water uit de beek. En dan komt algemene verdroging loeren.

Om het waterregime van de akkers onder controle te houden, worden drainages aangelegd. Op dit moment weten we niet waar er overal liggen, aangezien er geen vergunningsplicht is. Het drainagewater stroomt van de akkers naar de beken, beladen met nutriënten. Voorzichtig wordt er wel gekeken naar meer duurzame vormen van drainage, maar het draagvlak hiervoor is nog niet erg solide.

Evenmin solide is het draagvlak bij de landbouw om wat meer te sturen in de teeldruk. Vanuit de milieudruk zou je bijvoorbeeld geen ajuinen meer zetten op hellende percelen. Je kan hier immers geen gras tussen zaaien, om de erosie van de bodem tegen te houden. Ook de gezamenlijke druk van teelten in bepaalde regio's zou dan onder de loep genomen kunnen worden: bepaalde teelten hebben een groot risico om stikstof en fosfaten in de bodem achter te laten. Hoe meer dergelijke teelten in één gebied, hoe meer stikstof er in dat gebied achterblijft in het watersysteem. Sturen op regioschaal zou hierin kunnen helpen.

En tenslotte: Hoewel West-Vlaanderen de meeste bioboeren heeft (voor Vlaanderen), is het aandeel van de bioboeren (4,4%) in Vlaams – Brabant het grootste⁴. West-Vlaanderen is de regio voor de bulkproductie en die zit op dit moment nog niet in de bio. Nochtans zou een groter aandeel bio goed zijn voor de drinkwaterproductie, het bodemherstel, de toegevoegde waarde voor de producenten, dierenwelzijn,... maar de markt is er hier nog niet op georganiseerd. Retail en verwerkers doen eenvoudigweg amper moeite om bio en agroecologie te promoten.

5. En de riolering dan?

Inderdaad, ook de riolering is een probleem om de waterkwaliteitsnormen van de Kaderrichtlijn Water te halen. Hier hetzelfde verhaal: steeds minder rioleringen lozen direct in het oppervlaktewater, maar de snelheid waarmee huizen op rioleringen worden aangesloten neemt af⁵. In april 2022 is 86% van de Vlaamse huishoudens voorzien van zuivering van het rioolwater. Midden-West-Vlaanderen en de Westhoek staan er veel slechter voor. Heuvelland is de gemeente met de laagste zuiveringsgraad (20-40%), maar ook de as Zonnebeke-Staden-Kortemark- Koekelare, Lo-Reninge en Vleteren, Ruiselede en Anzegem zitten bij de Vlaamse groep hekkensluiters (60-80%). Dat een groot deel van deze gemeenten ook geplaagd wordt door slechte waterkwaliteit voor het Mestactieplan (MAP-meetpunten) ligt niet aan de overlapping van beide (riolering en overschotten aan nutriënten uit de landbouw): eventuele lozingen uit huishoudens zijn gekend en hun invloed op de meetpunten is verwaarloosbaar⁶.

Een systemische aanpak is absoluut nodig

In een kort artikel is het onmogelijk om meer dan een algemene beschouwing te geven op het mestprobleem in West-Vlaanderen en nog minder op het probleem van de algemene waterkwaliteit. We hebben onder andere te weinig ruimte om in te gaan op de redenen van het lage zelfzuiverend vermogen van onze waterlopen en de invloed van het beleid hierop. Ook het complexe verhaal van de klimaatverande-

ring, of de relatie tussen de verschillende soorten mest (stal-, drijf-, kunstmest en compost) en de waterkwaliteit kwamen te weinig aan bod. En grondwaterkwaliteit en fosfaatdruk van fosfaten kregen te weinig ruimte.

Wel hebben we hopelijk aangetoond dat het falende mestbeleid een systemisch verhaal is: de druk van de markt op de boer, de aanbodgedreven bemesting die bij vele boeren nog steeds gebeurt (vele dieren even veel mest), net als de niet-afgestemde bemesting. Het klimaat dat ons noopt tot het herdenken van het bemestingsbeleid en het beleid zelf, dat geen doortastende maatregelen durft nemen om de algemene druk van het stapelen van teelten, die veel te hoog is, systemisch aan te pakken.

Bij het schrijven van dit artikel, zit de West-Vlaamse Milieufederatie met Natuurpunt en BBL aan tafel met de landbouwsectoren en de verwerkers. Het is de aanpak van die systemische druk die we zullen aanbrengen, in de hoop dat ook voor West-Vlaanderen het recht op proper water in 2027, zoals afgesproken in de Kaderrichtlijn Water, zal gerespecteerd worden. En hiervoor zal iedereen in de keten een duit in de grote zak moeten doen.

Bronnen:

¹ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/begroting-van-stikstof-fosfor-en-eiwitstromen-in-het-agrovoedingssysteem-in-vlaanderen-indicatoren>

² Mestrapport 2022

³ West-Vlaamse landbouw in cijfers, Provincie West-Vlaanderen, Moentjens K., 2019

⁴ <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/de-biologische-landbouw-2021#:~:text=In%20West%20Vlaanderen%20vinden%20we,is%20in%20omschakeling%20naar%20bio>

⁵ <https://www.vmm.be/water/riolering/zuiveringsgraad>

⁶ <https://www.vmm.be/water/kwaliteit-waterlopen/waterkwaliteit-oud/chemie/map/veelgestelde-vragen/is-er-een-invloed-van-huishoudelijk-afvalwater-op-de-meetpunten-in-oppervlaktewater>

Tekst: Bart Vanwildemeersch